

YUNON-BAQTRIYA DAVLATINING TASHKIL TOPISHI XORIJIY TADQIQOTLARDA

Rahimjonov Fayozbek Mirkomil o'g'li

Farg'ona davlat universiteti talabasi

rahimovfayozbek08@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Yunon-Baqtriya davlatining tashkil topishi, rivojlanishi, yuksalishi, siyosiy nufuzining ahvoli, hududiy jihatdan odimlashi, madaniy jarayonlar hamda ularning kirishuvi, sivilizatsion rivojlanishning asoslari xorijiy tadqiqotchilarning asarlari asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Madaniyat, Yevditem, Pompey, Diadot, salavkiylar.

ABSTRACT

In this article, the formation, development, rise of the Greco-Bactrian state, the state of its political influence, territorial progress, cultural processes and their introduction, the foundations of civilizational development are analyzed based on the works of foreign researchers.

Key words: Culture, Evditem, Pompey, Diadotus, Seleucids.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION)

Hozirgi globallashgan zamonda tarixning turli masalalarini o'rganish ustuvor masala sifatida talqin qilinmoqda, xususan tarixiy tajribalarning keng miqiyosda bilish, ulardan kerakli xulosalarni chiqarilishi esa o'z navbatida ushbu soha vakillari uchun eng kerakli unsur hisoblanadi. Yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev: "Milliy ma'naviyatimizni rivojlantirish, uni xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz hayotiga singdirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning ahamiyati juda katta. Afsus, bu fanlar rivoji zamondan ortda qolmoqda. Xususan, biz uchun nihoyatda dolzarb bo'lgan tarix fani ham bundan mustasno emas. Tarixga oid ilmiy tadqiqot ishlari asosan bayonchilik, publitsistik usulda olib borilmoqda. Natijada, olis va yaqin o'tmishimizdagi ko'pgina voqealar mohiyati, ularni yuzaga keltirgan omillar va tarixiy qonuniyatlar ochilmasdan qolmoqda" – deb ta'kidlaydi[1:464]. Darhaqiqat jahon tarixida yuz bergan jarayonlar va ularning insoniyat hayotiga qilgan ta'sirlarini chuqur anglash hamda xulosa chiqara bilish tarixchi uchun kerakli unsurdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ / METHODS)

Ushbu ilmiy ishimiz doirasida biz Xorijiy adabiyotlarning ayrim asarlaridan foydalangan holda mavzuyimizning mohiyatini ochib berishga harakat qilamiz hamda ish doirasida asosan o'zbek o'quvchilari uchun holisona fikrlarimizni taqdim etib boramiz. Mavzuning mohiyatini ochishda asosan Oxford University press nashri tomonidan tavsiya etilgan mavzuga oid adabiyotlardan foydalanamiz.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS)

Yunon - Baqtriya qirolligi miloddan avvalgi 250-130 yillarda Baqtriyada hukmronlik qilgan Yunon-Makedoniya monarxlarining bir necha sulolalari va qirolliklarini anglatadi. Yunon-Baqtriya podsholigi miloddan avvalgi 250-yilda, satrap Diodot (yoki lotincha Teodot) g'arbda Ptolemeylarga qarshi kurashayotgan Antiox Ptolomeylar tomonidan mag'lub etilib o'ldirilganidan habar topgach, salavkiylarga qarshi isyon ko'tarib, Salavkiylar davlatidan o'ini mutloqo mustaqil deb elon qiladi. Dastlab Diodotos va uning o'g'li Diodotos II Ariana janubidagi ko'plab hududlarni egallab, bosqinchilik yurishlarini to'xtadilar. Miloddan avvalgi 230-yillarda mahalliy hukmdor Yevtidem, ehtimol salavkiylarga aloqador bo'lib, Diodotidlarni ag'darib tashladi va o'z sulolasini yaratib, o'z hududini shimolga, So'g'diyonaga tomon cho'zdi va Farg'ona hududlarini ham o'z tarkibiga qo'shib oldi. Miloddan avvalgi 210-yilda Salavkiylar Antioxi III Yevtidemga qarshi yurish qilib, uni chekinishga majbur qildi, bu esa Baqtrani uch yillik qamalga tomon yetakladi. Bu cheksiz qamal va shimoliy ko'chmanchilarning Salavkiylarga tahdidi Antiox III ni muzokaralar olib borishga majbur qildi: U Yevtidemosni shoh deb tan oldi va unga materiallar va urush fillari evaziga qizlaridan birini berdi [2:105].

Ular orasida Salavk eng muvaffaqiyatlisi bo'lgan, chunki u Iskandar maqsad qilgan hamma narsaga erishgan: Chunonchi, Sharq va G'arb madaniyatlarini uyg'unlashtirgan ko'p millatli imperiyani yaratish bunga yaqqol misol bo'la oladi. Salavkiylar imperiyasi dastlab diniy va madaniy bag'rikenglik, samarali byurokratiya, daromadli savdo va O'rta yer dengizidan Hind vodiysigacha cho'zilgan hududlarni egallab, harbiy yurishlar orqali kengayish bilan ajralib turardi.

Biroq, Rimda bo'lgani kabi, imperiyaning hududi misli ko'rilmagan tarzda kengayishi, ko'plab turli mintaqalarda o'z avtonomiyasiga ega bo'lishi, oxir-oqibat markaziy hukumat nazorat qila olmaydigan darajada kengayib borishi Salavkiylar imperiyasi parchalana boshlashini ta'minladi. Rimning boshqa bir kuchga toqat qila olmaydigan O'rta yer dengizi super davlati sifatida yuksalishi, uning vorislari tomonidan Salavkiy I tomonidan ilgari surilgan siyosat, uning vorislari tomonidan amalda davom ettirilmasligi hokimyatni zaiflashtirgan omillardan biri edi. Salavkiylar imperiyasi miloddan avvalgi 100-yildan keyin parchalana boshladi va nihoyat

miloddan avvalgi 63-yilda o'zining generali Pompey I (miloddan avvalgi 106-48-yillar) sa'y-harakatlari bilan Rim tomonidan ag'darildi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION)

Salavkiylar bilan Yunon-Baqtriyaliklarning o'rtasida kechgan jang Polibiy tomonidan mana shunday hikoya qilinadi:

Yevtidem o'z qo'shini bilan Tapuriya oldida ekanligi va uning old tomonida Arius daryosining o'tish joyini qo'riqlayotgan o'n ming otliq askarlar borligi haqida xabar kelganda, Antiox qamaldan voz kechib, vaziyatni hal qilishga qaror qildi. Daryo uch kunlik yurish masofasida joylashganligi sababli, u ikki kun davomida mo'tadil sur'atda yurish qildi, lekin uchinchi kuni u qolgan qo'shinlariga kunduzi lagerlarini buzishni buyurdi, o'zi esa otliqlari, qurollangan piyoda askarlari va o'n ming asosiy qo'shini bilan tunda tez yurishdi. Chunki u dushman askari kunduzi daryo bo'yida qo'riqlab yurganini, lekin kechasi yigirma qadamcha naridagi shaharchaga ketib qolganini eshitgan edi. Kechasi qolgan masofani bosib o'tib, tekislikdan o'tish oson edi, u kun yorug'ida o'z kuchlarining katta qismini daryodan o'tkazishga muvaffaq bo'ldi. Baqtriya otliqlari bu haqda o'z razvedkachilari xabar berishgandan so'ng, hujumga o'tib, hali yurish chog'ida dushmanga qarshi to'qnashdilar. Podshoh dushmanning birinchi hujumiga qarshi turish zarurligini ko'rib, o'zining atrofida jang qilishga odatlangan mingta otliq askarini chaqirib, qolganlarini o'z o'rnida eskadron va qo'shinlar bo'lib to'plashni va hammasini o'z hududiga joylashtirishni buyurdi. Bu ishda Antioxning o'zi u bilan birga bo'lganlardan ko'ra ajoyibroq kurashganga o'xshaydi. Har ikki tomondan ham katta talofatlar bo'ldi, biroq podshohning otliq qo'shinlari birinchi Baqtriya polkini qaytardi. Biroq, qachonki ikkinchi va uchinchisi kelganida, ular qiyinchiliklarga duch kelishdi va eng yomonini boshdan kechirdilar. Panaetol o'z odamlariga oldinga o'tishni buyurdi va qirol va uning atrofida jang qilayotganlarga qo'shib, tartibsizlik bilan ta'qib qilayotgan Baqtriyaliklarni jilovni o'girib, qochib ketishga majbur qildi. Endi Panaetlus tomonidan qattiq zarbaga uchragan Baqtriyaliklar, ko'p odamlarini yo'qotib, Yevtidimga taslim bo'lmagunicha hech qachon to'xtamadilar. Shoh otliqlari ko'plab dushmanlarni o'ldirib, ko'plab asirlarni olgach, chekinib, dastlab daryo bo'yida qarorgoh qurishdi. (Polibiy "Tarixlar", miloddan avvalgi 167-157 yillar orasida. Tarjimasi: HJ Edvards, 1922-y)[3:49].

G'arbiy tomonni osoyishtaligini ta'minlagan Yunon-Baqtriya qirollari Mauriylar sulolasining tanazzulidan foydalanib, sharqdagi qo'shnilariga qarshi urush olib bordilar. 20 yildan kamroq vaqt ichida Demetrios va uning avlodlari davrida ular Paropamidas, Arachosia, Gandhara va G'arbiy Panjobni egallab olishdi. Shu bilan birga, markaziy hokimiyat bir necha shohlar o'rtasida bo'lindi[4:121-123].

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION)

Yunon-Baqtriya davri uncha uzoqqa cho‘zilmagan bo‘lsada bu davrda o‘lka hududiga yunon madaniyatining yuksk va nafis jihatlari kirib keldi hamda o‘z navbatida o‘lka madaniyatining ayrim jihatlari yunonlar tomonidan o‘zlashtirdilar. Davlatning hududi muqim bo‘lmasdan uning hududio doimiy o‘shish pozitsiyasini boshdan kechirdi. Madaniy jihatidan olganda Yunon-Baqtriya davlatida aniqki yunon mdaniyati hamda madaniy an‘analari rivojlanib yuksaklikka erishdi, savdo isharini yo‘lga qo‘yilishi kabi masalalar albatta aynan shu usulda amalga oshirildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Mirziyoyev, Sh.M.(2021). Yangi O‘zbekiston strategiyasi. O‘zbekiston.
2. Bielman S. A. Power Couples in Antiquity. – N.: Routledge, 2019.
3. Polybius. Polybius’ Histories. – L.: Loeb Classical Library, 1992.
4. Küçüksipahioğlu.“Türklerle Haçlıların İlk Karşılaşması: Drakon Savaşı”. – Turkince, 2012.
5. Adle C., Palat M.K., Anara.T. History of civilization of Central Asia / Vol. VI. Towards of cotemporary period: from the mid-nineteenth to the end of the twentieth century. UNESCO publishing, 2005.
6. Adle C., Habib I. History of civilization of Central Asia/ Vol. V. Development in contrast: from sixteenth to mid-nineteenth century. UNESCO publishing, 2003.
7. Bosworth C.E., M.S. Asimov. History of civilization of Central Asia/ Vol. IV. The age of achievement: A.D. 750 to the end of fifteenth of century. UNESCO publishing, 2000.